

носят за рубежом существенный экономический эффект от их применения, данные модели не всегда могут быть применимы к конкретной сельской местности Республики Башкортостан и регионов Российской Федерации.

При составлении модельных конструкций необходимо учитывать природно-ресурсный потенциал, специфические условия, определяющие развитие производства и размещение объектов социальной инфраструктуры сельских территорий и поселений. Как пишет российский экономист Г. Чибриков: “Модель не берется извне, а разрабатывается исходя из условий данной страны. Это не означает, что изучением зарубежных моделей можно пренебречь; оно требуется, но лишь как материал для лучшего решения применительно к собственным реалиям” [5, с. 75]. Таким образом, с методической точки зрения существует объективная необходимость использования опыта экономически развитых стран для составления моделей функционирования сельских территорий на региональном уровне. Эффективное применение аппарата моделирования и практическая реализация модельных конструкций позволяют находить оптимальные решения для перспективного развития производственной и социальной сферы сельских территорий.

Литература

1. Прауст Р. Э. Проблемы социально-экономического развития депрессивных сельскохозяйственных территорий России / Р. Э. Прауст // Актуальные проблемы современной аграрной теории и политики : науч. тр. ВИАПИ им. А.А. Никонова. – М. : ВИАПИ: ЭРД, 2005. Вып. 15. – 455 с.
2. Романенко И. А. Теоретические основы анализа национальных агропродовольственных систем с применением методов математического моделирования / И. А. Романенко. – М. : ВИАПИ: ЭРД, 2006. – 114 с.
3. Ушанов Ю. А. Экономико-математическое моделирование в американских корпорациях / Ю. А. Ушанов. – М. : Наука, 1980. – 183 с.
4. Черняков Б. А. Современное американское фермерство: проблемы, решения, опыт для России / Б. А. Черняков // Математические методы, модели и информационные технологии в АПК (Немчиновские чтения) : тр. НАЭКОР. Вып. 15. – М. : Изд-во РГАУ-МСХА им. К.А. Тимирязева, 2011. – С. 14–34.
5. Чибриков Г. Трактовки моделей экономического развития и ее элементов / Г. Чибриков // Рос. экон. журнал. – 1995. – № 2. – С. 75–83.
6. Hennessy T. Modelling Policy Scenarios at Farm Level / T. Hennessy. – Dublin : Rural Economy Research Centre, 2000.

УДК 330.131.7

О. А. ФОМОВА
Хмельницький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ РИЗИКУ МІЖНАРОДНОГО ПІДПРИЄСТВА

Визначено причини та особливості виникнення міжнародних ризиків підприємства. Проаналізована класифікація підприємницьких ризиків. Визначено етапи управління підприємницьким ризиком та методи управління ними в умовах міжнародної діяльності.

The article highlights reasons and appearance features of enterprise international risks. Classification of enterprising risks had been explored. Stages of enterprising risk managing and risk management methods in conditions of international collaboration are defined.

Діяльність підприємств реалізується на основі попередньо визначених планів. Але на реалізацію прийнятих рішень впливає об'єктивна невизначеність, яка у різноманітних формах свого вияву може перешкодити здійсненню запланованих подій, змінити їх зміст або зумовити небажаний результат. Внаслідок цього мети, для якої приймалися рішення, не буде досягнуто. Саме тому для ефективного функціонування в умовах ринкової економіки кожен підприємець повинен вміти правильно оцінити ступінь ризику і уміти ним управляти в різних ситуаціях. Підприємницька діяльність неможлива без ризику, тому при формуванні майбутніх задумів необхідною умовою є оцінювання ризиків.

Як бачимо, що для сучасного етапу розвитку суспільства, а особливо економіки, характерні динамічність та суперечність ринкових перетворень. В таких умовах підприємництво характеризується змінами економічної ситуації, посиленням чи послабленням конкурентної боротьби, чи спадами ділової активності, тобто підпадає під дію невизначеності. У своїй діяльності підприємство намагається перевести невизначеність у ризик, оскільки невизначеність – це стан природи, а ризик – це деяка похідна від стану невизначеності, яка описує можливості небажаної події. Таким чином, це дає можливість управляти невизначеністю та створює передумови для уникнення або зменшення розміру можливих втрат внаслідок настання непередбачених ситуацій. В цих умовах без врахування ризику в підприємницькій діяльності обійтися просто неможливо [1]. Як результат, це питання є одним з актуальних у сучасному розвитку економічної теорії і представляється у вигляді сукупності розробок та наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених-ризикологів, таких як А.П. Альгін, В.В. Вітлінський, О.С. Віханський, Г.Б. Клейнер, Л.Н. Тепман.

Специфіка розвитку держав з трансформованою економікою вимагає пошуку рішень різних соціально-економічних завдань. Перш за все, це розширення споживчого ринку, зростання грошових доходів населення та підвищення кінцевого попиту, що здатне викликати ланцюгову реакцію збільшення виробництва і зайнятості. Найважливішим важелем поживлення економіки є активізація інноваційно-інвестиційної діяльності, без чого неможливо оновити зношений основний капітал, забезпечити зростаючий попит конкурентоспроможними товарами. Обмеженість внутрішніх інвестиційних ресурсів і посилюється міжнародна інтеграція товаровиробників призводять до необхідності вирішення цих завдань через залучення зовнішніх джерел фінансування, що позначається на значному збільшенні обсягів міжнародних операцій, що проводяться вітчизняними підприємствами. Проте брак досвіду, характерний для багатьох з них, не дозволяє повною мірою отримати вигоду з міжнародного співробітництва, вступаючи в яке підприємство схильне різних видів ризику: комерційному, фінансовому, валютному.

Можливо визначити низку внутрішніх перешкод для розвитку планування та управління ризиками менеджменту підприємства:

- надзвичайно високий рівень невизначеності на українському ринку, обумовлений глобальними змінами і колізіями у всіх сферах суспільного життя;
- низька конкурентоспроможність вітчизняних товарів на іноземних ринках;
- низький рівень накопичення капіталу, що не дає змоги здійснювати ефективні витрати на організацію планування (при цьому існує висока капіталомісткість самого комплексу);
- відсутність ефективних юридичних і етичних норм, які б регулювали поведінку підприємців тощо.

Враховуючи те, що велика кількість виробничих підприємств є експортно-орієнтованими, а державна стратегія передбачає активізацію зовнішньоекономічної діяльності підприємств, зниження бар'єрів входження на світові ринки, набуття членства в міжнародних організаціях то планування ризиків стає необхідністю. Сьогодні планування ризиків міжнародної діяльності на українських підприємствах переживає свій "інтуїтивний етап" – успіх в діяльності з іноземними контрагентами залежить від таланту, обдарованості, енергії підприємця.

Причинами ризику міжнародної діяльності можуть бути: нестабільність економічних процесів у країнах; недостатня кількість інформації про стан економіки країн світу; відсутність чітких цілей діяльності суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності; нестабільність державної влади; особливості державного устрою і законодавства; неефективна економічна політика, яку здійснює влада; етнічні і регіональні проблеми; різка поляризація інтересів різних соціальних груп тощо.

На результати підприємницької діяльності можуть впливати торговельне та валютне регулювання, квотування, ліцензування, зміна митних зборів тощо.

До загальних причин виникнення ризиків міжнародного підприємництва належать постійна нестабільність економічних процесів в країнах світового співтовариства; недостатня кількість інформації про стан економіки країн світу; відсутність чітких цілей діяльності суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Особливістю ризиків міжнародного підприємництва є те, що підприємство повинно враховувати різні середовища діяльності. Будь-яка економічна організація, яка займається зовнішньоекономічною діяльністю з західними чи українськими партнерами неминує зіштовхується з невизначеністю. Підприємства не володіють достатніми (повними) даними про свій теперішній стан і про майбутнє, вони не в стані спрогнозувати всі зміни, які їх очікують на зовнішньому ринку. Планування ризиків дає змогу знизити або підвищити їхній рівень з метою зменшення втрат або отримання додаткових прибутків.

Рис. 1. Алгоритм управління підприємницьким ризиком в умовах зовнішньоекономічної діяльності

Загальний концептуальний підхід до управління ризиком зовнішньоторговельної угоди полягає у виявленні можливих ризикових наслідків угоди; у розробці засобів, що запобігають чи зменшують розмір збитку від

впливу неврахованих ризикових факторів та непередбачених обставин; реалізації такої системи адаптування підприємництва в сфері зовнішньої економіки до ризиків, яка дозволяє нейтралізувати чи компенсувати негативні ймовірні результати.

Управління ризиком міжнародного підприємництва базується на економічному змісті ризику та управління як економічних категорій. Управління підприємницьким ризиком в умовах міжнародної діяльності передбачає такі етапи (рис. 1): розробку стратегії управління ризиками та їх виявлення; вибір методів управління; конкретизація процедури контролю і підведення підсумків; оцінка результатів по управлінню ризиковими випадками.

На кожному етапі використовуються специфічні методи управління ризиками (рис. 2). Результати кожного етапу формують вихідні дані для наступних етапів, створюючи систему прийняття рішень зі зворотнім зв'язком. Така система забезпечує максимально ефективне досягнення зовнішньоекономічних цілей, оскільки знання, одержані на кожному з етапів, дозволяють коригувати не лише методи впливу на ризик, але і самі цілі управління ризиками.

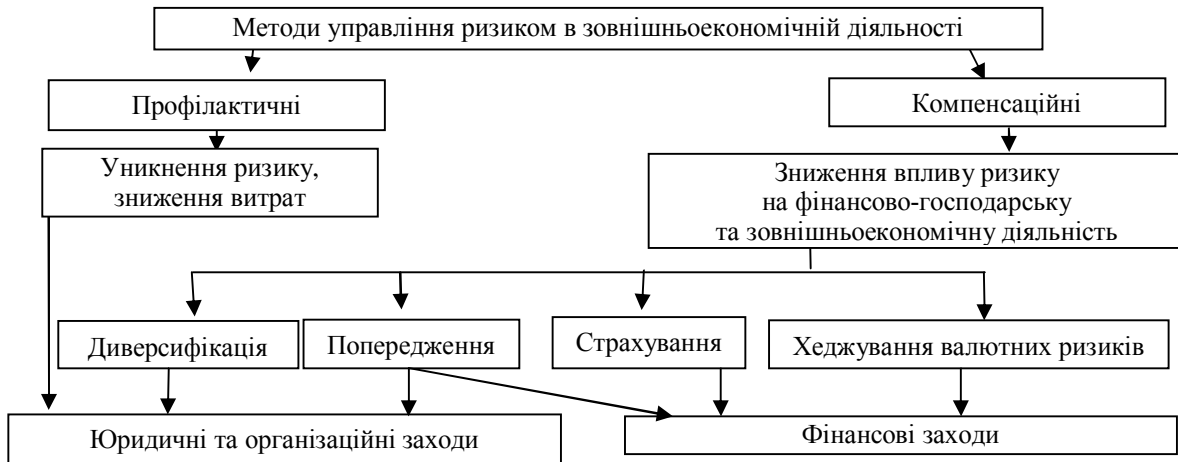

Рис. 2. Методи управління ризиками в умовах міжнародної діяльності

Існує різноманіття ризиків, що виникають у міжнародній діяльності, оскільки поняття ризику охоплює практично всю діяльність економічного суб'єкта.

Питаннями пошуку критеріїв класифікації ризиків займаються тривалий час. Одним із перших класифікацією ризиків зайнявся Дж.М. Кейнс. Він розглянув це питання з боку суб'єкта, що здійснює інвестиційну діяльність, виокремивши три основні види ризиків:

- підприємницький ризик – невизначеність одержання очікуваного доходу від вкладення коштів;
- ризик “позикодавця” – пов'язаний з неповерненням кредиту, що містить юридичний ризик (ухилення від повернення кредиту) і кредитний ризик (недостатність забезпечення позики);
- ризик зміни цінності грошової одиниці – імовірність втрати коштів унаслідок зміни курсу національної грошової одиниці (валютний ризик).

Для підприємства ж ця класифікація може бути дещо звуженою, оскільки в ній неповною мірою враховані так звані промислові, виробничі ризики, котрі найчастіше відносять до окремої категорії, так само як інвестиційні ризики, що через свою специфіку включають значну частку вищевказаних ризиків.

Огляд сучасних економічних джерел з цієї проблематики показує, що дослідники виділяють величезну кількість чинників ризику. В літературі зазначається, що налічують більше 40 різних критеріїв ризиків і більше 220 їх видів, а щодо структури ризиків, безпосередньо пов'язаних з міжнародною діяльністю, то їх налічують близько 150. Хоча, на нашу думку, між цими двома цифрами існує певна суперечність, оскільки міжнародна діяльність передбачає, по суті, здійснення практично всіх видів операцій, які мають місце на внутрішньому ринку конкретної країни, з тією особливістю, що необхідно одночасно враховувати більшу кількість чинників. Отже, їх теж не повинно бути менше.

Можна побачити, що переважають найрізноманітніші способи класифікації ризиків звичайної господарської діяльності, а класифікацій, присвячених безпосередньо міжнародній діяльності, не так уже й багато. Фактично кожен автор будує свою класифікацію ризиків на підставі власного розуміння поняття “ризик”. Підсумовуючи маємо: по-перше, ризиків багато, а по-друге, кожен дослідник може вкладати в одну й ту саму назву ризику свій зміст.

Розрізняють чотири рівні класифікації, на найвищому з яких виокремлюють такі види ризиків: природно-кліматичні; техніко-технологічні; кримінально-правові; політико-економічні; організаційно-управлінські. Ці ризики є складовими ризику, яким у цьому випадку є підприємницький ризик. Формулювання сутності всіх видів ризиків виводяться дослідниками з загального визначення підприємницького ризику.

Для побудови подальших рівнів класифікації розглядаються поняття простого й складового ризику. Складові ризики є композицією простих. Під простими, або первинними, ризиками розуміються ризики певного

виду, які через прийняті у класифікації вихідні передумови та припущення не підлягають подальшому поділу. Низка ризиків першого рівня – природно-кліматичні, техніко-технологічні, кримінально-правові, соціальні – вважаються авторами такими, що поки не підлягають подальшому поділу. З урахуванням чотирьох рівнів запропонована схема класифікації підприємницьких ризиків має вигляд (рис. 3).

Рис. 3. Схема класифікації підприємницьких ризиків

Робляться також спроби класифікувати чинники ризику для потреб міжнародної діяльності. Структура цих чинників дуже широка (насправді самих чинників безліч, якщо враховувати специфіку конкретних видів діяльності) й має свої особливості. Для побудови певних класифікацій спираються на сукупність об'єктів, що підлягають таким класифікаціям. Ризики у міжнародній діяльності можна поділити на чотири великі групи за ознаками щодо договірному процесу (зовнішні та пов'язані з умовами контракту); можливості впливу на ризик (керовані, опосередковано керовані та некеровані); територіального місцезнаходження (за кордоном, на кордоні, на власному ринку); етапу угоди (за митного оформлення, за сертифікації, інвестиційні, транспортні).

Своєю чергою, в цих групах ризики поділяються на підгрупи. Ризики, з якими зустрічається суб'єкт зовнішньоекономічної операції у договірному процесі, поділяються на дві групи:

- які є зовнішніми щодо договору (політичні, макроекономічні, надійності партнера, юридичні, кримінальні, маркетингові, інформаційні);
- що безпосередньо пов'язані з умовами контракту.

Таким чином, виокремлені прості, або первинні, ризики, які не підлягають подальшому поділу (природно-кліматичні, ризик країни, податковий, інфляційний тощо). Використання цих первинних ризиків у процесі подальшого аналізу підприємницьких ризиків, насамперед у процесі кількісного оцінювання, дасть змогу привести існуючі методи кількісного оцінювання у відповідність до основних засад управління ризиками і, таким чином, підвищити якість та обґрунтованість управлінських рішень, що приймаються на підставі такого оцінювання.

Таким чином, ризик міжнародного підприємництва – це категорія, що об'єднує велику кількість різнофакторних ризиків, які перебувають на нижчому управлінському рівні, тобто на рівні окремих зовнішньоторговельних угод. Їх варто розглядати як початкову ланку виявлення окремих видів ризиків і можливостей їх мінімізації. Для сучасних вітчизняних підприємств проблема створення ефективної стратегії управління міжнародними ризиками є актуальною темою сьогодення і потребує вирішення. Потрібно враховувати міжнародний досвід та пам'ятати, що процес становлення практики управління ризиками на підприємствах ще не завершений, а завдання створення єдиної методики визначення, які ризики будуть очікувати при виході на міжнародний ринок, не може бути вирішене, оскільки кожне підприємство по-своєму унікальне, орієнтоване на власну ринкову сферу, можливості своїх співробітників, конкурентів тощо.

Література

1. Андрійчук В. Менеджмент прийняття рішень і ризик : навч. посібник / В. Андрійчук, Л. Багер. – К. : КНЕУ, 1998. – 316 с.
2. Вітлінський В. В. Ризикологія в зовнішньоекономічній діяльності: навч. посібник / В. В. Вітлінський, Л. Л. Маханець. – К. : М-во освіти і науки України ; ДВНЗ “Київ. нац. економ. ун-т ім. В. Гетьмана”, 2008. – 424 с.
3. Воронкова О. Н. Внешнеэкономическая деятельность: организация и управление : учеб. пособие / О. Н. Воронкова, Е. П. Пузанкова. – М. : Экономист, 2005. – 495 с.
4. Зеркалов Д. В. Внешнеэкономическая деятельность : энцикл. словарь. / Д. В. Зеркалов. – К. : Дакор “Основа”, 2008. – 543 с.
5. Ризикологія в економіці та підприємстві : зб. наук. пр за матеріалами міжнар. наук-практ. конф. 27–28 берез. 2001 р. / ДПА України [та ін.] / за заг. ред. О. Д. Шарапов [та ін.] – К. : КНЕУ, 2001. – 452 с.

УДК 339.92

В. М. ЯНУШЕВИЧ

Національний університет державної податкової служби України, м. Ірпінь

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ

Розглядаються теоретичні аспекти міжнародної інтеграції. Аналізується світовий досвід впливу регіональної інтеграції на економіку країн різного рівня розвитку. Розглядаються порівняльні оцінки перспектив промислового розвитку в умовах регіональної інтеграції України до зон вільної торгівлі у рамках ЄС та СНД.

The theoretical aspects of international integration are considered in article. The world experience of the influence of regional integration on economy of the countries of the different development level is analyzed. The comparative estimations of the prospects of the industrial development in condition of the regional integration of the Ukraine in free trade zone within the framework of EU and CIS are considered.

Нині Україна стоїть перед вибором напрямків своєї участі у міжнародних економічних інтеграційних утвореннях. Варіанти вибору включають такі напрями до зони вільної торгівлі з ЄС або з країнами СНД тощо. Важливість такого вибору обумовлюється тим, що його результати визначатимуть перспективи усього суспільно-економічного та політичного життя України на майбутнє. Вибір має бути усебічно обґрунтованим. Метою статті є дослідження теоретичних і практичних основ економічної інтеграції, оцінка ефектів економічної інтеграції та визначення переваг і недоліків кожного варіанту інтеграції України.

Економічна інтеграція є сучасною формою інтернаціоналізації господарства країн світу, що проявляється у зближенні, поступовому об'єднанні та зрощуванні національних економічних систем, формуванні цілісного регіонального (міжнародного) господарського комплексу [1, с. 25–35; 2, с. 9–23]. Процеси економічної інтеграції зумовлені високим ступенем інтернаціоналізації господарського буття, у тому числі продуктивних сил, техніко-економічних, організаційно-економічних і виробничих відносин.

Високий ступінь інтернаціоналізації усіх елементів господарського буття країн, взаємопроникнення національних економічних систем зумовлює створення ними певних форм економічного об'єднання (економічних, митних союзів, зон вільної торгівлі тощо). Найрозвинутішою формою інтеграційного об'єднання у сучасному світі є повна інтеграція країн із запровадженням єдиної економічної політики і “наднаціонального” уряду. Втіленням такої форми виступає ЄС, історія створення якого сягає корінням у середину минулого століття, коли так звані старі країни ЄС створили спочатку єдиний митний союз, потім економічний і валютний союз, а далі – єдиний політичний і військовий союз. Такі форми економічного об'єднання передбачають створення єдиних ринків товарів і послуг, робочої сили, капіталів, запровадження єдиної валюти, формування єдиної внутрішньої і зовнішньої соціально-економічної політики країн – учасниць тощо.

Зазвичай вважається, що економічна інтеграція позитивно впливає на темпи економічного зростання і добробут населення країн. Інтеграція спричинює ефекти, які впливають на темпи і якість економічного розвитку. Основні з них – якісне оновлення і накопичення виробничого потенціалу, отже і прискорення темпів зростання ВВП – виникають внаслідок внутрішньої і зовнішньої економії за рахунок “ефекту масштабу”; більш продуктивного використання праці і капіталу; зростання віддачі за рахунок науково-технічної кооперації і прискорення впровадження інновацій у виробництво. Окремі ефекти забезпечують тимчасове чи однократне прискорення економічної динаміки і проявляються у вигляді економії витрат взаємної торгівлі (внаслідок скасування/зниження митних бар'єрів); посилення конкуренції і демонополізації частини ринків; підвищення мобільності факторів виробництва.

Однак дійсність вносить корективи в наукові уявлення про ефекти економічної інтеграції. Наприклад, свого часу експерти прогнозували, що остаточне усунення торговельних перепон у межах ЄС забезпечуватиме приріст темпів економічного зростання на 4,5–7 % щорічно у кожній країні-члені [3, с. 670]. Проте, з висоти сьогодення досвіду можна побачити хибність цих прогнозів. Після десятиліття економічного піднесення